

วาทกรรมการศึกษาในงานประพันธ์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ Education Discourse in the Writings of Siwakarn Patoommasoot

บุญเสนอ ตริวิเศษ, *Bunsanoe Triwiset* *

วันรับบทความ 31 ตุลาคม 2563 / วันแก้ไขบทความ 23 พฤศจิกายน 2563 / วันตอบรับบทความ 3 ธันวาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์วาทกรรมการศึกษาที่ปรากฏในผลงานการประพันธ์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ รวมทั้งผลงานประพันธ์ในนามปากกา ธมกร และจันทร วรลักษณ์ ที่ประพันธ์ขึ้นภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ถึงปัจจุบัน ทั้งผลงานที่นำเสนอเป็นรูปเล่มหนังสือ และผลงานที่นำเสนอผ่านสื่อสังคม (เฟซบุ๊ก) ผลการศึกษาพบวาทกรรมการศึกษาในงานประพันธ์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ แบ่งออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1. การศึกษาเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต 2. สำนักขบถต่อระบบการศึกษา 3. การศึกษากับการเดินทางสู่อิสระ และ 4. ทางเลือกการศึกษาเพื่อชีวิตที่มีศานติสุข

คำสำคัญ วาทกรรมการศึกษา, ศิวกานท์ ปทุมสูติ, จันทร วรลักษณ์, ธมกร

Abstract

The aim of this article was to analyze the discourse on education in the writings of Siwakarn Patoommasoot and his writings under the pen name of Thamakorn and Chan Woralak after the promulgation of the National Education Act A.D. 1999 to the present, which included the work presented in form of a book and the works presented through social media (Facebook). The results of the study showed that the discourse on education in the writings of Siwakarn Patoommasoot was divided into 4 concepts: 1) Education Identical with Life, 2) Rebellious Conscience against Educational System, 3) Education and Traveling towards Freedom, and 4) Alternative Education for a Peaceful Life.

Keywords: Discourse on Education, Siwakarn Patoommasoot, Chan Woralak, Thamakorn

---

* รองศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, อีเมล bunsanoe.tw@bru.ac.th

1. บทนำ

กว่าสองทศวรรษมาแล้วที่ประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ท่ามกลางความคาดหวังของผู้คนในวงการศึกษา และประชาชนทั้งประเทศที่มั่นหมายว่า พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นการปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญ จะนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งแก่เยาวชนและเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติโดยการตั้งนิยาม การศึกษา ไว้ว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม ปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 2)

ในช่วงต้น ๆ ของการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าว มีการประโคมข่าวจากคนระดับนำของประเทศที่มีบทบาทสูงในการกำหนดทิศทางการศึกษาไทย ได้รวบยอดเจตนาปรารถนาความคาดหวังต่อพระราชบัญญัติดังกล่าว ด้วยคำ 3 คำ คือ เก่ง ดี มีสุข กล่าวคือ หมายถึงว่าเยาวชนที่ผ่านการหล่อหลอมจากพระราชบัญญัติฉบับนี้ จะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่ก้าวหน้าที่ประกอบด้วยความสามารถ ความตั้งใจ มีความสุข พร้อมทั้งจะเป็นพลเมือง เป็นพลกำลังของบ้านเมืองในการพัฒนาประเทศให้เดินไปข้างหน้าได้ แต่ดูเหมือนว่า ภาพความเป็นจริงที่มองเห็นจะไม่เป็นอย่างที่คาดหวังเท่าใดนัก เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการและรัฐบาล มุ่งที่การปรับโครงสร้างทางอำนาจเป็นส่วนใหญ่ เป็นการปฏิรูปที่รวมศูนย์อำนาจ ทั้งที่ควรปฏิรูปการศึกษาเพื่อกระจายอำนาจไปให้โรงเรียน แต่กลับไม่ทำ ที่ควรจะเน้นย้ำเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และความซื่อสัตย์สุจริตก่อน ก็ไม่เอาใจใส่จริงจัง จึงถือได้ว่าเป็นความล้มเหลวของกระทรวงศึกษาและรัฐบาล (รุ่ง แก้วแดง, 2560)

ผลสะท้อนด้านความล้มเหลวการศึกษาไทยนี้ ปรากฏเด่นชัด จากการจัดอันดับตามรายงานของ World Economic Forum ใน พ.ศ. 2555-2556 ระบุว่าประเทศไทยมีอันดับคุณภาพทางการศึกษาลำดับสุดท้ายในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยมูลเหตุที่สำคัญก็มาจากปัญหาที่สะสมมานานหลายประการอันเกิดมาจากระบบการเรียนการสอน หลักสูตร ครูผู้สอน โอกาสการเข้าถึงการศึกษา รวมไปถึงคุณภาพของนักเรียนไทย (การศึกษาของไทย, 2557) ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้งบประมาณทางการศึกษาสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาคอาเซียน แต่การบริหารจัดการยังไม่ดีมากนัก ความเหลื่อมล้ำทางโอกาสการศึกษาระหว่างผู้มีฐานะกับผู้มีฐานะยิ่งมากกว่าเดิม นอกจากนี้ นักวิชาการทุกระดับความคิดในปัจจุบัน ยังติดยึดกับความคิดของนักการศึกษาในยุคเก่า คือ ไม่กล้าสู้ปัญหาแบบกล้าคิดกล้าทำ ที่สมควรบุกเบิกการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างจริงจัง ผู้รู้หรือนักวิชาการอิสระที่มีความคิดเห็นแบบตรงไปตรงมาไม่มีโอกาสเข้าร่วมให้ข้อคิดหรือข้อเสนอแนะแบบประชาธิปไตยร่วม รวมไปถึงปัญหาอันเกี่ยวเนื่องกับหลักสูตรและการสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรของไทยไม่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพที่ตรงตามความสามารถของผู้เรียน เมื่อรวมเข้ากับค่านิยมของสังคม จึงทำให้การจัดหลักสูตรของไทยไม่ประสบความสำเร็จ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความรู้ความสามารถหรือความเก่ง โดยภาพรวมยังไม่พร้อมกับการแข่งขัน แม้ในระดับอาเซียนด้วยกันเอง ส่วนในด้านความดีมีคุณธรรมที่เป็นเครื่องกำกับชีวิตให้อยู่ในครรลองคลองธรรมก็นับว่าล้มเหลวเช่นกัน สุรพศ ทวีศักดิ์ (2555) เขียนบทความสะท้อนความจริงวงการการศึกษาของไทย

“ความชั่วร้ายที่จำเป็น” มีนิยามศัพท์เฉพาะในบทความนี้ว่า หมายถึง “สิ่งที่ผิดหรือสิ่งที่ไม่ถูกต้องที่คนทำกันจนเป็นเรื่องปกติ และผู้กระทำเห็นว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ” ความชั่วร้ายที่จำเป็นในที่นี้คือ การที่คนในวงการศึกษาได้ละทิ้งคุณธรรม เช่น ธรรมาภิบาลที่แข่งขันกันเปิดหลักสูตรต่าง ๆ ในระดับปริญญาตรี โท เอก ที่เน้นการเรียนง่าย จบง่าย ครูอาจารย์บางส่วนหากินกับการรับจ้างทำวิทยานิพนธ์ ผลงานวิชาการเพื่อได้ตำแหน่ง ค.ศ. 3, ค.ศ. 4, ผศ., รศ. การวิ่งเต้นจ่ายเงินแก่กรรมการตรวจผลงานทางวิชาการ การซื้อตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา การเมืองในสถานศึกษาที่มีการเล่นพรรคเล่นพวกผูกขาดอำนาจ การทุจริตคอร์รัปชัน ตั้งแต่โกงตำราเรียน นมโรงเรียน งบประมาณก่อสร้าง ฯลฯ จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบสำคัญของการศึกษาก็ขาดคุณธรรม จึงไปไม่ถึงความดีอีกเช่นกัน

ส่วนหลักคิดที่ว่า “มีสุข” ที่หมายถึง ชีวิตการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติที่จะทำให้ผู้เรียนมีความสุขหรือใช้ชีวิตนอกการเรียนในระบบในการแสวงหาความรู้อย่างมีความสุข ก็พบว่า เป็นการศึกษาที่นำความทุกข์สู่ผู้เรียน ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ ได้สะท้อนในบทความ “การศึกษาที่ไม่เรียนรู้” ว่า สถาบันกวดวิชาเติบโตขึ้นมาก โดยมีระบบการศึกษาของประเทศเป็นตัวเร่ง เนื่องจากการกำหนดรูปแบบการแข่งขันเข้ามหาวิทยาลัยทำให้เด็กมองเพื่อนเป็นคู่แข่งตลอดเวลา เมื่อรู้สึว่าการเรียนที่โรงเรียนตามปกติจะไม่ทันเพื่อน อาจไม่มีโอกาสสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ นอกจากนี้ คนชั้นกลางขึ้นไปเท่านั้น จึงจะมีกำลังเงินส่งเสริมให้ลูกหลานเข้ากวดวิชา ส่วนคนยากไร้ กลายเป็นผู้ไร้โอกาสและพลาดหวัง การศึกษาในแง่จึงเป็นเครื่องแบ่งชนชั้นที่ร้ายแรง และเป็นทุกข์ของแผ่นดิน (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2553)

นอกจากนี้ สมพงษ์ จิตระดับ (2561) ได้สะท้อนปัญหาการศึกษาของไทยจากปัจจัยหลัก 4 ประการ ดังนี้ 1. นโยบายการศึกษาไม่มีความต่อเนื่อง มีการเปลี่ยนทุก ๆ 6 เดือน เนื่องจากรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการยึดความสนใจของตนและของพรรคการเมืองเป็นหลัก 2. ระบบการศึกษาของไทยมีกฎระเบียบมากเกินไปทำให้บุคลากรในกระทรวงศึกษา รวมถึงครู เกิดการยึดติดในกรอบ ไม่กล้าคิดแตกต่าง เนื่องจากต้องยึดในระเบียบกฎเกณฑ์ ในที่สุดครูจึงปล่อยปละละเลยการเรียนการสอน 3. การศึกษาของไทยไม่มีระบบการเรียนรู้ที่เน้นดิจิทัลและการค้นหาเรียนรู้ด้วยตัวเอง เพื่อให้เกิดการคิดแตกต่างสร้างสรรค์ แต่ไปเน้นเนื้อหาสาระและการท่องจำ เมื่อเด็กเรียนจบสอบผ่าน จะทิ้งสิ่งที่ท่องจำไป จึงเป็นคนยึดติดแต่กรอบ กลายเป็นพลเมืองเฉื่อยชา นับวันเด็กไทยจะถูกทำลาย จากหลักสูตรที่ออกแบบล้าหลัง ให้ครูสอนแบบบรรยาย เน้นให้เด็กเรียนมาก ๆ และ 4. ไทยไม่มีปรัชญาการศึกษา มีแต่การแข่งขัน เห็นได้การติววิชาต่าง ๆ เพื่อการสอบแข่งขันที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีการประกันคุณภาพการศึกษา อันเป็นสาเหตุให้ครูต้องออกจากห้องเรียนมากถึง 66 วัน จึงถือเป็นการล้าหลังอย่างมาก

ในประเด็นการประกันคุณภาพนี้ เสริมศักดิ์ กิตติपालวรรธก์ และจุมพล หนิมพานิช (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วาทกรรมนโยบายประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา มีจุดประสงค์เพื่อศึกษา 1. กระบวนการผลิตสร้างวาทกรรมนโยบายประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา 2. การใช้วาทกรรมโดยใช้อำนาจและความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะในฐานะเป็นเครื่องมือในการบริหารนโยบายประกันคุณภาพการศึกษา 3. อิทธิพลของวาทกรรมนโยบายประกันคุณภาพการศึกษาที่ส่งผลต่อสถาบันอุดมศึกษา เป้าการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์

การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ผลจากการศึกษาพบว่า (1) นโยบายประกันคุณภาพการศึกษา ระดับอุดมศึกษาที่ดำเนินการโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการสร้างปัญหาเชิงวาทกรรม (2) การบริหารนโยบายดังกล่าวพบว่า อิทธิพลของวาทกรรมนโยบายประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาดำเนินการผ่านการใช้อำนาจ ความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของผู้ที่อยู่ในแวดวงของการศึกษา ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าอำนาจ ความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะทางดังกล่าว มีอิทธิพลต่อการสร้างความชอบธรรมทำให้วาทกรรมประกันคุณภาพการศึกษา กลายเป็นความจริงของสังคมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ โดยผ่านเครื่องมือที่เป็นกฎหมาย กฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ (3) ในแง่ของคุณภาพการศึกษาพบว่า นโยบายประกันคุณภาพการศึกษาที่ดำเนินการอยู่ไม่ได้ส่งผลทางบวกต่อคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้าม งานประกันคุณภาพการศึกษาดังกล่าวได้เพิ่มภาระงานให้แก่อาจารย์ผู้รับผิดชอบ และนักศึกษาที่ไม่มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของการประกันคุณภาพการศึกษาแต่อย่างใด

ทั้งหมดที่กล่าวมา เห็นได้ว่า ความมุ่งหมายของพระราชบัญญัติเขียนไว้อย่างหนึ่ง แต่สิ่งที่เป็นจริงกลับเป็นอีกอย่างหนึ่ง แม้กระนั้น หน่วยงานที่รับผิดชอบยังไม่หวั่นภัยความล้มเหลวดังกล่าวไปพิจารณาอย่างจริงจัง กลับยังคงเดินหน้าเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพอยู่เช่นนั้น การสะท้อนทัศนะที่เป็นไปได้แย้งหรือวิพากษ์การศึกษาดังกล่าว ในทางภาษาศาสตร์เรียกว่า วาทกรรม

วาทกรรมกับการศึกษาไทย

วาทกรรม

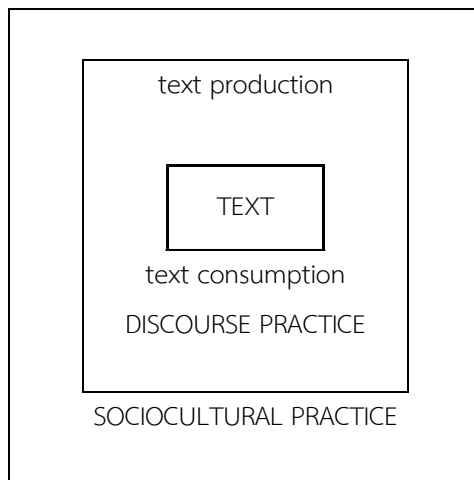
วาทกรรมเป็นการใช้ภาษาในฐานะกระบวนการสร้างความหมายให้สรรพสิ่งโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ จนกระทั่งครอบงำ กำหนด ปิดกั้น จัดระเบียบ และอีกด้านหนึ่งก็ถูกใช้เพื่อขัดขืน ต่อต้าน หรือคัดค้าน นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545: 6) และ นพพร ประชากุล (2552: 363-366) กล่าวว่า ภาษาเป็นเครื่องต่อรองอำนาจในสังคม มีพลังอำนาจในการกำหนดโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของมนุษย์ได้ไม่มากนักน้อย การใช้ภาษาในฐานะที่เป็นการกระทำทางสังคม (วาทกรรม) หากผู้ใช้ภาษามีความสามารถในการใช้ถ้อยคำได้อย่างเหมาะสมแนบเนียน ก็อาจสร้างพลังอำนาจที่จะชักจูงคนให้เกิดทัศนคติไปได้ต่าง ๆ นานา

เห็นได้ว่า ภาษาเป็นมากกว่าเครื่องมือในการสื่อสาร หากยังทำหน้าที่จัดระเบียบ จัดลำดับความรู้สึกนึกคิด และความคาดหวัง ดังที่ เอดelman (Edelman, 1977: 63) กล่าวว่า “ภาษาไม่ใช่คำที่เราใช้แทนที่วัตถุ สิ่งของหรือการกระทำชนิดใดชนิดหนึ่ง แต่ภาษาสร้างสิ่งที่เราพูดถึงและกำหนดวิธีพูด วิธีคิดของเราไปพร้อม ๆ กันด้วย” ดังนั้น พันธกิจแห่งภาษา จึงไม่เพียงทำหน้าที่สื่อสารเท่านั้น หากยังมีพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดความรู้สึกนึกคิดแก่ผู้สื่อสารได้ เสียงและความหมายของถ้อยคำมีอิทธิพลต่อความรู้สึกกระทบต่อจิตใจของมนุษย์จนอาจเปลี่ยนพฤติกรรมได้ ความหมายในภาษา นอกจากจะสื่อถึงสิ่งต่าง ๆ แล้วยังสื่อถึงความรู้สึก ความคิด ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าภาษามีอิทธิพล มีพลังอำนาจต่อจิตใจของมนุษย์ ส่งผลให้พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น กระบวนการใช้ภาษาจึงอาจเป็นช่องทางให้เกิดการต่อสู้ ขัดขืน ต่อรอง รวมทั้งการระบายความตึงเครียดจากภาวะที่ถูกบีบคั้นได้

วาทกรรมเชิงวิพากษ์

การศึกษาพลังอำนาจของภาษาที่เรียกว่า “วาทกรรม” นั้น นักภาษาศาสตร์คนสำคัญที่สร้างทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) คือ นอร์แมน แฟร์คล็อฟ (Norman Fairclough) ได้พิจารณาว่า ข้อความหรือตัวบทล้วนได้รับอิทธิพลทางสังคม และขณะเดียวกันตัวบทก็มีอิทธิพลต่อสังคมด้วยเช่นกัน กล่าวคือ วาทกรรมถูกสร้างโดยสังคมและมีอิทธิพลต่อสังคมด้วย วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ใช้แนวทางทางภาษาศาสตร์ ผสมผสานกับแนวทางทางสังคมศาสตร์ควบคู่กันเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างภาษา อำนาจและอุดมการณ์ที่มีอยู่ในสังคมว่ามีความเกี่ยวพันและมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

การวิเคราะห์วาทกรรมแนวทฤษฎีวิพากษ์ (CDA) ของแฟร์คล็อฟ ดำเนินการผ่าน 3 ช่องทาง ดังนี้ ช่องทางแรก ได้แก่ ตัวบท (Text) หรือภาษาที่ใช้ในงานเขียน วิเคราะห์ด้านศัพท์ ไวยากรณ์ และการเชื่อมประโยค ช่องทางที่สอง คือ ปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discourse Practices) หรือ กระบวนการสร้างตัวบท วิเคราะห์กระบวนการนำเสนอตลอดจนการตีความตัวบท เพื่อดูวิธีการสร้างและการถ่ายทอดวาทกรรมของผู้เขียน ช่องทางสุดท้าย คือ ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural Practices) วิเคราะห์บริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ที่ปรากฏแวดล้อมตัวบท เพื่อให้เข้าใจความหมายและกระบวนการสร้างวาทกรรม ปรากฏเป็นกรอบแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมแบบ 3 มิติ ของแฟร์คล็อฟ (1995) ตามรูปภาพดังนี้

กรอบวิเคราะห์สถานการณ์การสื่อสารตามแบบทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์
ที่มา: Fairclough (1995: 59)

การศึกษาวาทกรรมและการศึกษาวาทศิลป์

เป็นที่น่าสังเกตว่า การศึกษาวาทกรรมมุ่งที่การวิเคราะห์ข้อเขียนประเด็นใดประเด็นหนึ่งทางสังคม เช่น ประเด็นโสเภณี ประเด็นความเป็นไทย ประเด็นสิ่งแวดล้อม ของผู้คนในสมัยหนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้ววิเคราะห์หากรอบความคิดความเชื่อ ที่กำกับคำพูด ความคิด หรือข้อเขียน อันเป็นที่ยอมรับใน

สมัยนั้น ซึ่งนพพร ประชากุล (2552: 451-452) เปรียบเทียบว่า “เป็นเสมือนขอบฟ้าทางความคิดความเชื่อที่ครอบคนในยุคหนึ่งไว้ ให้อุบัติว่ามีสัจธรรมบางอย่างที่ยึดถือกันอยู่ในยุคนั้น ๆ” ส่วนการศึกษาวาทศิลป์ มุ่งที่การวิเคราะห์ศึกษากลวิธีสร้างวาทะ คือคำพูดหรือข้อเขียน ผู้เขียนจะสร้างวาทะที่มีเป้าหมายเพื่อจะโน้มน้าวผู้รับสารให้คล้อยตาม รวมถึงสร้างรสชาติสีสนให้แก่คำพูดหรือข้อเขียน เพื่อให้ผู้รับสารรู้สึกสะอึดตาและประทับใจ นพพร ประชากุล (2552: 446) ได้แสดงทัศนะว่า วาทศิลป์ถือเป็นวาทกรรมแบบหนึ่ง ปรากฏชัดเจนในการโฆษณาสินค้าและคำปราศรัยของนักการเมือง ซึ่งเต็มไปด้วยการใช้วาทศิลป์ที่จะโน้มน้าวให้ผู้คนหลงเชื่อและยอมรับ ผู้รับสารที่เต็มไปด้วยวาทศิลป์เหล่านั้นตกอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำโดยไม่รู้ตัวว่าตนกำลังถูกกระทำ กล่าวคือ การพูดจาหรือการสื่อสารของมนุษย์นั้นเป็นการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้อื่นเสมอ จึงถือได้ว่าเป็นวาทกรรมโดยตรง คือ “การกระทำผ่านคำพูด” ฉะนั้น ทัศนะของนพพร ประชากุล ก็คือ การศึกษาวาทกรรมกับการศึกษาวาทศิลป์ ควรกระทำอย่างเชื่อมโยงกัน

วาทกรรมการศึกษาไทยกับงานประพันธ์ร้อยกรอง

เมื่อพิจารณาการศึกษาวาทกรรมที่เชื่อมโยงกับการศึกษาวาทศิลป์ ในประเด็นของการศึกษา พบได้ว่ามีงานประพันธ์ร้อยกรองไม่น้อย ที่สะท้อนมโนทัศน์ หรือชุดความคิด หรือความคิดสำคัญ เกี่ยวกับประเด็นการศึกษา เช่น การใช้ภาษาวาทศิลป์ที่เข้าข่ายวาทกรรมเกี่ยวกับการศึกษาในงานของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นโคลงสุภาพ ที่คนในวงการศึกษาคงจำได้และนำไปใช้อย่างแพร่หลายในโอกาสต่าง ๆ ดังนี้

<i>กล้วยไม่มีดอกช้ำ</i>	<i>ฉันทใด</i>
<i>การศึกษาเป็นไป</i>	<i>เช่นนั้น</i>
<i>แต่ดอกออกคราวไร</i>	<i>งามเด่น</i>
<i>งานสั่งสอนปลูกปั้น</i>	<i>เสร็จแล้วแสนงาม</i>
	(ปิ่น มาลากุล, 2545: 20)

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เขียนบทประพันธ์ “กล้วยไม้” ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2491 นับเป็นเวลา กว่า 72 ปี มาแล้ว แต่ยังเป็นบทประพันธ์ที่ผู้คนรู้จัก จดจำได้ และนำไปใช้อย่างแพร่หลายมาก แม้ว่าการจดจำ และคัดลอกนั้นอาจจะคลาดเคลื่อนไปจากต้นฉบับอยู่มาก นับว่าเป็นบทประพันธ์ที่กระทบต่อจิตใจคนจำนวนมาก พลังของถ้อยคำมีอำนาจต่อการรับรู้และรู้สึก กระทั่งมีกระบวนการการส่งต่อไม่ขาดสาย ทั้งนี้เพราะผู้อ่านตระหนักในสัจจะว่า การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญแท้จริงต่อชีวิตมนุษย์ เป็นสิ่งมีค่า ต้องใช้เวลาบ่มเพาะปลูกฝัง ประคบประหงมยาวนานกว่าจะปรากฏผล เมื่อผลิดอกออกผลแล้วมีความงดงาม เหมือนกับการเลี้ยงกล้วยไม้กว่าจะมีดอกต้องใช้เวลานาน เมื่อมีดอกก็สวยงามสมใจ

พุทธทาสภิกขุ ได้แต่งบทกลอนชื่อ “เป็นมนุษย์หรือเป็นคน” กระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษา ได้จัดเข้าไว้ในหนังสือเรียนภาษาไทย ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และคัดเลือกให้เป็นบทอาขยานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในแง่วาทกรรม กระทรวงศึกษาธิการประสงค์จะปลูกฝังให้เข้าไปอยู่ในความจดจำของเด็กประถมศึกษาตอนปลาย เพื่อให้เด็กมีคุณธรรมหรือพัฒนาดนจากให้มีคุณภาพสูง และมีจิตใจที่สูงส่งควรค่าแก่การเป็นมนุษย์ ดังบทกลอนที่ว่า

“เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนหนึ่งยุงมีดีที่แววชน ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน ย่อมเสียที่ที่ตนได้เกิดมา” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546: 14) เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เขียนคำประพันธ์ที่เกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญของการศึกษา ชื่อ “ใครคือครู” ดังนี้ “ครูคือผู้ยกระดับวิญญาณมนุษย์ ให้สูงสุดกว่าสัตว์เดรัจฉาน ครูคือผู้สั่งสมอุดมการณ์ มีดวงม่านเพื่อมวลงนใช้ตนเอง” (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2557) บทประพันธ์นี้มีพลังหรืออิทธิพลต่อวงการศึกษาค่อนข้างมาก เพราะคนในวงการครูก็นึกถึงบทประพันธ์นี้ เพราะถูกนำไปอ่านหรืออ้างอิงอย่างแพร่หลายในวงการศึกษามาก เพราะเนื้อหามุ่งตรงกระทบกับบทบาทของครูที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมไทย เพราะต้องเป็นผู้เตรียมเด็กและเยาวชนในวันนี้ ให้พัฒนาตนเองในวิถีทางที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติในอนาคต ถือเป็นค่านิยมกระแสหลักของสังคมไทยที่ต้องการครูผู้มีความคุณลักษณะแบบที่เนาวรัตน์เขียนถึง

นอกจากนี้ ยังมีกวีผู้สร้างสรรค์ผลงานร้อยกรองจำนวนมาก ที่สะท้อนชุดความคิดสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ และมีเพียงสะท้อนความคิดเกี่ยวกับการศึกษาในเชิงวาทกรรมวิพากษ์ได้แย่งเท่านั้น หากยังเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจริง เป็นผู้ซื่อสัตย์ต่ออุดมการณ์ และมีปณิธานที่จะสร้างและอุทิศตนเพื่อการศึกษา ทำให้การศึกษาดีกว่าที่เป็นอยู่ กวีผู้มีอุดมการณ์นี้คือ ศิวกานท์ ปทุมสูติ เกิดเมื่อ พ.ศ. 2496 ที่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี หลังจากที่จบการศึกษาภาคบังคับ (ป. 4) ได้ใช้ชีวิตในวัยเด็กช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนาอยู่กับวิถีวัฒนธรรมชนบท เคยเป็นนักเชียร์ร่ำวงและเล่นเพลงพื้นบ้าน ต่อมาเป็นช่างตัดผม เดินทางจากสุพรรณบุรีไปทำงานอยู่กาญจนบุรี ภูเก็ต และกรุงเทพมหานคร ขณะที่เป็นช่างตัดผมเริ่มสนใจหัดเขียนกาพย์กลอนและแต่งเพลง แต่ได้ศึกษาและฝึกฝนจริงจังราว พ.ศ. 2519 นอกจากนั้น เคยทำงานเป็นบุรุษไปรษณีย์อยู่ไปรษณีย์กลาง บางรัก และเป็นเซลล์แมนอยู่อีกช่วงเวลาหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีโอกาสศึกษาวิชาครูที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา เมื่อเรียนจบได้บรรจุเป็นครูครั้งแรกที่ราชบุรี ต่อจากนั้น ย้ายมาเป็นครูที่สุพรรณบุรีอีกสามโรงเรียน แล้วโอนย้ายไปเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2547 ได้ลาออกจากราชการขณะดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8 รวมช่วงชีวิตที่รับราชการครู 27 ปี (ทุ่งสักอาศรมและศิวกานท์, 2551)

2. จุดมุ่งหมายของการศึกษา

เพื่อศึกษาวาทกรรมการศึกษาในงานประพันธ์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ

3. ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาจากงานประพันธ์บทกวีรวมเล่มในนามปากกาศิวกานท์ ปทุมสูติ, วมกร, จันทร วรลักษณ์ รวม 7 เล่ม ได้แก่ 1. *ข้าวเม่ารางไฟ* (2544) 2. *กว่าจะข้ามขุนเขา* (2549) 3. *ไม้ตะปูและหัวใจ* (2550) 4. *ต่างต้องการความหมายของพื้นที่* (2555) 5. *เมฆาจาริก* (2556) 6. *ทางจักรา* (2559) 7. *ด้วยก้าวของเธอเอง* (2562) และบทกวีที่ศิวกานท์ ปทุมสูติ นำเสนอผ่านสื่อสังคม (เฟซบุ๊ก) “ศิวกานท์ ปทุมสูติ ทุ่งสักอาศรม” เฉพาะประเด็นที่นำเสนอเกี่ยวกับการศึกษา ใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) ในการวิเคราะห์

4. วิธีการศึกษา

ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับงานประพันธ์บทกวีและประวัติของศิวกานท์ ปทุมสูติ เก็บรวบรวมข้อมูลหนังสืองานประพันธ์บทกวีของศิวกานท์ ปทุมสูติ และผลงานประพันธ์บทกวีในเฟซบุ๊ก “ศิวกานท์ ปทุมสูติ ทุ่งสักอักษร” อ่านสำรวจเนื้อหางานประพันธ์บทกวีของศิวกานท์ ปทุมสูติ ในขอบเขตการศึกษาทั้งหมด อ่านวิเคราะห์วาทกรรมการศึกษา โดยใช้กรอบมิติทั้ง 3 ของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) จำแนกออกเป็นประเด็นย่อย นำวาทกรรมการศึกษาที่ได้จากการวิเคราะห์ประเด็นย่อยมาสังเคราะห์เป็นชุดความคิดสำคัญ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณานาวิเคราะห์

วาทกรรมการศึกษาในงานประพันธ์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ

จากการศึกษาวาทกรรมการศึกษาในงานประพันธ์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ โดยใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ พบชุดความคิดทางการศึกษาของศิวกานท์ ปทุมสูติ 4 ประเด็น ได้แก่ การศึกษาเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต สำนึกขบถต่อระบบการศึกษา การศึกษากับการเดินทางสู่อิสระ และทางเลือกการศึกษาเพื่อชีวิตที่มีศานติสุข ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การศึกษาเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวถึงการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตไว้ว่า “ทุก ๆ ขณะ การมีชีวิตก็คือการที่ศึกษาอยู่ตลอดเวลา ชีวิตที่ดีก็คือชีวิตแห่งการศึกษา ชีวิตใดไม่ศึกษา ก็เปิดปัญหาติดขัด เจอสถานการณ์อะไรไม่พยายามหาทางปฏิบัติให้ถูกต้อง ชีวิตจะเจริญงอกงามอยู่ไม่ได้” (พินิตา อังจันทร์เพ็ญ, 2547: 165)

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.ประเวศ วะสี ขยายความกับความเห็นของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ว่า การศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง เป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของการศึกษา (ประเวศ วะสี, 2547: 4)

หากมองงานประพันธ์ของศิวกานท์ ปทุมสูติ ในฐานะวาทกรรมที่สะท้อนทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิต ในแง่ของการไม่แยกวิถีชีวิตออกจากการศึกษา พบว่า ในกวีนิพนธ์ **ข้าวเม่ารางไฟ** มีคำโปรยบนปกหนังสือว่า “‘กวีนิพนธ์ : จากรากเหง้า...สู่ดอกผล’ ไม่มีแก่นสารปรัชญาใดในพื้นที่สามัญที่พบเห็นได้ด้วยสายตาหายาบ ๆ” บทกวีแทบทุกเรื่องในเล่มนี้ สะท้อนวิถีสามัญของชาวบ้านธรรมดาที่ใช้ชีวิตโดยไม่ทิ้งรากเหง้า กล่าวคือ วิถีชีวิตแบบชาวบ้านสามัญคือชีวิตที่แท้ บทกวีที่สะท้อนวาทกรรมการศึกษาที่เป็นตัวแทนทัศนะการศึกษา คือ “หลุมกลของพ่อ” เป็นการศึกษาที่ไม่เกี่ยวกับโรงเรียน ไม่พูดถึงกระบวนการเรียนรู้ ไม่พูดถึงทฤษฎีการศึกษา ไม่ต้องพูดถึงปรัชญาการศึกษา ไม่พูดถึงการเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ไม่พูดถึงการประกันคุณภาพการศึกษาที่เป็นภาพลวงตา การศึกษาที่แท้จริงควรเริ่มต้นที่ครอบครัว ตัวละคร 2 ตัว คือพ่อผู้ฉลาด กับลูกในวัยเยาว์ พ่อสอนให้ลูกชายให้รู้วิธีหาอาหารเพื่อการดำรงชีวิต พร้อมกับปลูกคุณธรรมการแบ่งปัน เหตุการณ์เกิดในฤดูน้ำลดเมื่อใกล้ถึงฤดูกาลการเก็บเกี่ยวข้าวหนัก พ่อชวนลูกชายไปทำหลุมล่อปลาตามวิถี ที่ไม่ต้องเขียนแผนการสอน ไม่ต้องเขียนสาระสำคัญ ไม่ต้องกำหนดเกณฑ์คะแนนในการประเมินผล หากแต่เป็นการ

เรียนรู้ที่สนองต่อชีวิต เพราะเป็นวิถีของชีวิตปกติ “ไปอ้ายหนูไปนา ไปทำหลุมล่อปลา หนองนาปี พ่อจะสอน เอ็งทำ หลุมเรียกปลาจากน้ำ แหะปะนี่” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2544: 11)

การสอนใช้สื่อที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ โท เสียม ถึง ส่วน เลน ก็ไปตักเอาจากท้องคลอง เมื่อไปถึงที่หมาย พ่อก็กำหนดตำแหน่งที่จะขุดหลุมฝังไห และทำให้ดู (สาธิต) แล้วให้ลูกชายลงมือทำ (สอนด้วยการกระทำ) ระหว่างที่ลงมือทำ เมื่อเกิดข้อสงสัย มีการถาม-การตอบ นับเป็นการเรียนรู้ ทำทาย (ปลาพลัดหลงไปอยู่ในไห ได้อย่างไร) ส่วนผลการกระทำ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อปลาหลายชนิดหลงเข้ามาในไหเกือบเต็ม ทำให้ลูกชาย นึกชื่นชมพ่อ ผู้มอบความรู้ที่มีความหมายต่อชีวิตให้ “ข้านี้กขมพ่อ มีวิชาขุดบ่อ วิเศษศรี เรียกปลามาเป็นถัง เก่งไม่แพ้พระสังข์ เขียวนะนี้ เอาดินเลนท้องคลอง มาลวงปลาท้องหนอง หลงมากมี เป็นหลุมกลของพ่อ เป็นวิชาหลอกล่อ เลี้ยงชีพนี้” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2544: 14)

อย่างไรก็ตาม บทกวีมิได้จบเพียงรู้วิธีหาปลาเพื่อดำรงชีวิตเท่านั้น หากยังต้องเรียนรู้จักเรื่องการให้ เมื่อลูกชายตั้งคำถาม ถามพ่อว่า เหตุใดได้ปลามากมายจำเป็นต้องไปแจกจ่ายเพื่อนบ้าน ทำให้พ่อต้องสอน คุณธรรมการแบ่งปัน “เอ็งต้องระวังคิดไอ้หนูเอยชีวิต ประเวณี” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2544: 14) เป็นโอกาสที่ พ่อต้องรับสอนเพื่อปลูกฝังให้ลูกรู้จักรักคนอื่น รู้จักให้คนอื่น เพื่อส่งความหมายว่า เมื่อลูกโตขึ้น คำตอบของพ่อ จะค่อย ๆ ชัดเจนในความคิด เมื่อเราเป็นผู้ให้ เราก็จะเป็นผู้รับในที่สุด “หลุมนี้...ไม่ต้องขุด แต่กึ่งปลาเผยผุด ทั้งเดือนปี” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2544: 15) สรุปรวมได้ว่า เมื่อเราให้เขามากเท่าใด เราก็มีโอกาสเป็นผู้รับมากเท่า นั้น

ใน **ไม้ตะปูและหัวใจ** ที่ใช้นามปากกา **จันทร์ วรลักษณ์** พบบทกวีที่สะท้อนวาทกรรมการศึกษาใน ลักษณะนี้หลายเรื่อง ดังตัวอย่างเรื่อง “แบบยาย” กล่าวถึงการเรียนรู้ที่ต้องเริ่มต้นจากครอบครัว การเรียนรู้ ที่ควรเป็นหนึ่งเดียวกันกับการใช้ชีวิต ขณะที่ยายใช้ไม้ไผ่สานเสื่อ หลานก็เฝ้ามองดู เรียนรู้วิธีการจากยาย แล้ว ลงมือทำ เป็นการศึกษาที่ไม่ต้องมีโรงเรียน แต่มีคุณค่าต่อชีวิต “ยายสานเสื่อลำแพนด้วยไม้ไผ่ หลานช่วยยาย จักไม้อยู่ไม่ห่าง เสียงยายขมยาด่าดอกหนาบาง หักให้หลานสานบ้างเป็นรางวัล” (จันทร์ วรลักษณ์, 2550: 44)

ศิวกานท์ ให้คุณค่ากับการเรียนรู้ผ่านวิถีชีวิตมากกว่าการเรียนในระบบ เพราะมองว่า การเรียนในระบบเป็นการทำลายคุณค่าความเป็นชีวิตมากกว่า ศิวกานท์ มิเคยให้ค่ากับใบปริญญาที่ปราศจากความรู้ ทศนะทำนองนี้เป็นเรื่องที่ศิวกานท์เขียนถึงบ่อยครั้ง ปรากฏในผลงานหลายเล่ม หลายบทอย่างมีนัยเชื่อมโยงกัน กับเล่ม **ข้าวเม่ารางไฟ** บทกวี “ผู้สืบทอด” ที่ได้สะท้อนถึงชีวิตชาวนายากจนที่เมื่อจบ ป.4 แล้วไม่ได้เรียนต่อ พ่อแม่มีเจตจำนงจะให้ศึกษาเรียนรู้จากโรงเรียนนาไร โดยพ่อแม่จะทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนเอง “พ่อจะสอนให้ เรื่องไถหว่านกล้า แม่ก็เสริมให้ลูกสู้ แม่จะเป็นครู ปลูกถั่วปลูกงา” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2544: 73) กล่าวคือ คุณค่าของชีวิตมิได้อยู่ในใบประกาศ หากอยู่ที่การเรียนรู้ที่จะพึ่งพาตนเอง และเลี้ยงชีพด้วยวิถีของพ่อแม่ “แม่และพ่อ จะทอและถัก ว่าจะแตกจะทัก ว่าฝนจะทา สิ่งดีดี ที่มีใน โรงเรียนนาไร ให้เรียนรู้ค่า ว่าลูกเอย จงรักห่วง ยามข้าวตกรวง เก็บเกี่ยวปริญญา” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2544: 73) เพราะเห็นว่า ปริญญาในความหมายแท้ คือมีความรู้และทักษะที่สามารถพึ่งพาตัวเองได้ ไม่ใช่ปริญญาที่เป็นกระดาษ ที่ระบบการศึกษา ปัจจุบันส่งเสริมให้คนเรียนสูง ๆ มีคุณวุฒิปริญญาสูง ๆ กระทั่งปริญญากลายเป็นสินค้าที่หาซื้อได้ เพียงแต่มี

เงินตราที่อาจครอบครองปริญญาได้ ในบทกวี “ราคาสินค้า” ศิวกานท์ ได้ตั้งคำถามให้ลูกคิดว่า “เรียนปริญญาตรีต้องขายโค เรียนปริญญาโทขายนาไร่ เรียนปริญญาเอกหนึ่บ้านตะไท นี่การศึกษาเพื่ออะไรกันหรือคุณ” (จันทร์ วรลักษณ์, 2550: 48)

ใน **กว่าจะข้ามขุนเขา** ที่ใช้นามปากกา *ธมกร* ก็สะท้อนวาทกรรมการศึกษาในลักษณะวิพากษ์อย่างรุนแรงถึงระบบการศึกษาที่ผิดทิศผิดทาง โดยให้คุณค่ากับป้ายเปลือกจอมปลอมที่บดบังคุณค่าการศึกษาแท้จริงเสียสิ้น การศึกษาที่มุ่งเน้นปริญญา จึงเป็นเพียง “ไม้กั้นหมา” เป็นการศึกษาที่ละทิ้งชีวิต เพิ่มความโลภ เพิ่มความทุกข์ นำไปสู่ความเสื่อมทรุดทางจิตวิญญาณและความโศกเศร้าทางปัญญาในที่สุด ศิวกานท์ ได้สะท้อนวาทกรรมการศึกษาแบบวิพากษ์ ในบทกวี “ไม้กั้นหมา” ไว้ดังนี้ “บ้านนี้และเมืองนี้ ติราคาปริญญาสูง ตะพายตะโพงจูง จมูกโคกระป๋องคล้อย คล้าคลาเข้าสมทบ ฟันตลบทุกรูปรอย ยื่นผูกจมูกพลอย รับตะพายด้วยยินดี เพียงว่าแม่มีवाद ค่ากระดาษตามวิถี ได้มันเป็นบารมี ก็เหมือนได้ไม้กั้นหมา เดินเห็นไปไหนไหน เขี้ยวน้อยใหญ่ ไม่ปีศา ทางทีคอิสรา กว้างกว่ากว้างเดินสบาย” (ธมกร, 2549: 64) “ไม้กั้นหมา” หมายถึง คน หรือสิ่งของที่นำมาไว้ป้องกันตนเอง

ระบบการศึกษาไทยนับวันยิ่งห่างไกลไปจากชีวิต จากที่ควรเป็นการศึกษาที่ตอบสนองต่อคุณธรรม ความรู้ตน ความรู้จักพอ และแบ่งปัน กลับกลายเป็นการศึกษาที่ทำให้หลงตน ไม่รู้จักพอ เพราะไปหนุนเสริมการแก่งแย่งแข่งขัน แย่งชิงกันเองระหว่างผู้เรียน แย่งชิงกันเองระหว่างสถานศึกษา เข้าลักษณะใครมีเอี่ยวสาว ได้สาวเอา ใครมีโอกาเสอเอาเปรียบ ก็ขยายพื้นที่การศึกษา ไปจนกระทั่งเบียดบังพื้นที่ของคนอื่น ในนามคำหุ “เสรีทางการศึกษา-การค้า”

ในที่สุดบ้านเมืองจึงเต็มไปด้วยบัณฑิตที่ไม่รู้จักชีวิต ไม่เห็นคุณค่าชีวิตผู้อื่น ทั้งกลวงเปล่าไร้ศักยภาพ ใบปริญญาที่ทำให้จิตวิญญาณของผู้คนอ่อนแอ “ไม้โหลกั้นหมาโหล ถึงไม้โตเต็มตัวแดน ฤถ้วนจะทดแทน ซึ่งความกลัวในตัวเอง บ้านนี้และเมืองหน้า ปริญญาจะไล่แข่ง ขายค้ำกันครั้นเครง ผ่อนรถเก่งครูผู้สอน ทางกว้างก็ จะแคบ โลกของแบบอันแคลนคลอน ดุษฎีบัณฑิตนอน ข้างถนนใครจะนึก รอยรูปหากชำรุด ภาพมนุษย์ลี้ว่น กร่อนลึก บรรทัดแห่งบันทึก เมธิชนก็หม่นหมอง ยากแท้ที่จักคง ดำรงเกียรติด้วยลำพอง เมื่อเกียรติที่ตระกอง มิใช่แก่นแห่งใจกาย ยากนักที่จักยืน และแข็งชินในแพ่พ่าย คลื่นลมที่พัดร้าย จากภายในแห่งเรานี้ มียากหรรอก คุณเอ่ย เพียงนั่งเฉยมีต่อตี หมาดุกก็พ่ายตี ในเราได้ใช้ปริญญา มียากหรรอกคุณเอ่ย เมื่อคุ่นเคยกับเขี้ยวหมา น้ำข้าวค้อยรินมา มัวแต่เหลาไม้เรียวโย” (ธมกร, 2549: 64-65)

2. สำนักขบถต่อระบบการศึกษา

วิญญาณขบถ คือวิญญาณใฝ่อิสระที่กล้าหาญจะทำลายต่อจารีตนิยมทั้งในรูปสถาบัน การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรม แม้จะต้องเผชิญกับความเลวร้ายใด ๆ ก็จะไม่ยอมให้ตนถูกบีบบังคับให้สูญเสียอิสระภาพ (กิตติมา อมรทัต, 2539: นำ) งานประพันธ์จำนวนมากของศิวกานท์ มักสะท้อนลักษณะขัดขืน ฝืนต้าน ได้แย้งและวิพากษ์อย่างรุนแรง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทกวีเรื่อง “โลกของหุ่น” ใน **ต่างต้องการความหมายของพื้นที่** ศิวกานท์ได้ใช้สัญลักษณ์ “หุ่น” ในความหมายถึงความไร้จิตวิญญาณ มุ่งวิพากษ์การศึกษากระแสหลัก โดยแต่งล้อกับเพลงร้องเล่นของเด็ก

อนุบาลที่ว่า “โรงเรียนของเรา น่าอยู่ คุณครูใจดีทุกคน เด็กเด็กก็ไม่ซุกซน พวกเราทุกคนชอบมาโรงเรียน ชอบมาชอบมาโรงเรียน” บทกวีนี้ได้แย้งกับเพลงร้องเล่นดังกล่าวและภาพจริงที่ควรพินิจพิจารณาว่า “โรงเรียนของเรา น่าอยู่ ประตูลูกของเราทำด้วยเหล็ก คุณครูทุกคนจะคอยเช็ก เด็กเด็กทุกเข้าหน้าเสาธง ระเบียบวินัยเราหนักแน่น คะแนนผมเผ้าเราสูงส่ง นักเรียนเชื่อฟังครูเป็นมั่นคง สั่งให้ตรงก็ตรงตามก็ตาม” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2555: 96)

บทกวีดังกล่าว คือภาพกระบวนการของสถานศึกษาส่วนใหญ่และครูในวันนี้ ที่มุ่งควบคุมระเบียบวินัย เข้มงวดเฉพาะพฤติกรรมภายนอกจนหลงลืมและมองไม่เห็นคุณค่าภายใน ซึ่งศิวกานท์เห็นว่า ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แท้จริง เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างภาพมากกว่าสร้างผล ติดกับกรอบเกณฑ์ที่บัญญัติ ลุ่มหลงไปกับมายาภาพ ซึ่ชื่นชมพอใจกับ “วัตถุรูป” ความโอ้อวดของตึกอาคาร แต่ยังไม่ค่อยเข้าถึง “ธรรมรูปทางปัญญา” ยากที่จะคาดหวังจริยธรรมจากจิตวิญญาณที่มีขอบเขต กล่าวคือ เรามองเห็นเพียงภาพ การทำโรงเรียนให้ดูดีเพียงในสิ่งที่มองเห็น เครื่องครัดกับกฎระเบียบ การแต่งกายตามรูปแบบ มีตึกอาคารที่สวยงาม และวางความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนแบบผู้มีอำนาจกับผู้อยู่ใต้อำนาจ “เสียงผู้อำนวยการกังวานแจ้ว เด็กใหม่หลายคนประหม่าเหมือนลูกแก้ว ครูคุมแถวแววตาน่ายำเกรง” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2555: 96) พฤติกรรมดังกล่าวเป็นเพียงการกำราบให้เด็กอยู่ในระเบียบวินัยเพียงชั่วคราว เพราะในภาพจริง ยังเห็นเด็กหนีเรียน แหกกฎข้อบังคับ เหลวไหล ดุดม ดิตยา ไร้มารยาท ฯลฯ ที่สำคัญที่สุด คือไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการวิถึที่จะหล่อหลอมให้เกิดสำนึกต่อความมีระเบียบวินัยจากจิตปัญญาที่แท้จริง

บทกวี “คั่นนะภาพ” เป็นการล้อเลียนกระบวนการประกันคุณภาพศึกษาประเทศไทยและวิพากษ์อย่างถึงแก่น กล่าวคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 6 มาตรา 47 กำหนดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก และดำเนินการมาแล้ว 20 ปีแล้ว แต่ผลจากการประกันคุณภาพมากกว่าสองทศวรรษกลับพบว่า คุณภาพการศึกษาย่ำแย่ยิ่งกว่าเดิมมาก ทั้งนี้เป็นเพราะหลักการของการประกันคุณภาพมีข้อดีหลายประการ แต่ในการปฏิบัติจริง ภาพรวมของทั้งหมดเป็นเพียงการมุ่งทำเอกสารเพื่อเป็นหลักฐานในการประกันคุณภาพซึ่งไม่เป็นจริง “ปั้นตัวหลักแต่งตัวเลขเมฆตัวหลอก” ... “ภาพพร้อมเพรียงเสียงพร้อมพริ้วตามหลักการ แต่มีขานีลือขานาญเต็มชั้นวาง” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2561)

การศึกษาที่มีการประกันคุณภาพนั้น ผู้ประเมินและผู้ถูกประเมินต่างรู้ดีว่า ไม่ได้ช่วยให้คุณภาพของประเทศไทยดีขึ้น แต่ก็พร้อมใจที่จะหลอกตนเองซึ่งสมประโยชน์ทั้งสองฝ่าย “ภาพคนเก่งคนสำคัญยืนย่นภาพหนึ่งรับทราบหนึ่งรับซอญยิ้มผ่องใส ฉันทพบเธอเธอพบเห็นว่าเช่นไร คั่นนะภาพเปลือกของไฟไหม้ของเมือง” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2561)

ทางจักรา เป็นกวีนิพนธ์เชิงปรัชญานิยาย ที่มีเรื่องราวต่อเนื่องกันตั้งแต่ต้นจนจบเล่ม ศิวกานท์ได้แทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาไว้เป็นจำนวนมาก โดยตีแผ่เปิดเผยว่า ระบบการศึกษาคืออุปสรรคที่ขวางขวางมิให้สังคมไทยไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โรงเรียนมีอาณาแสงสว่างสู่เยาวชน เพราะสาละวนอยู่กับเรื่องที่ไม่ใช่สาระสำคัญ โรงเรียนไม่เคยให้อิสระแก่ผู้เรียน จึงมัวเมาอยู่กับการตีกรอบให้เยาวชนคิดและทำแบบเดียวกัน ระบบการศึกษาไม่มีคำตอบหรือมีพลังในการส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวเดินไปให้ไกลจากจุดที่ยืนอยู่ จึงเฝ้า

วนเวียนผลิตซ้ำ ดังที่ปรากฏในบทกวีว่า “นาไรไถหว่านบรรดามี เหมือนแถบสีโทนเสียงสำเนียงเดียว คลองก็ คลองคูคนเหมือนกันหมด ไม้หญ้าก็ปรากฏพืชเชิงเดียว แบบบ้านแบบเรือนเหมือนโรเนียว พิมพ์เขียวสังคมนี้ โดยใคร” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 116) เป็นการเสียดสีวิถีของระบบปกครองที่เน้นการสั่งการจากเบื้องบนสู่ เบื้องล่าง และมีเคยฟังเสียงความคิดจากผู้ปฏิบัติ โรงเรียนจึงเป็นเพียงผู้สนองนโยบาย ที่ฝ่ายออกแบบจะ ยัดเยียดอะไรลงมาก็ได้ ส่วนใหญ่เป็นนโยบายสร้างภาพให้สวยหรู มุ่งการสร้างผลให้ตราตรูในความเป็นจริง เมื่อโรงเรียนไม่อยู่ในวิถีเพื่อเรียนรู้ที่แท้จริง เป้าหมายที่ตั้งไว้แต่ต้นก็คลอนแคลนผุร่อน ขาดพลัง ขาดความไว้เนื้อเชื่อใจจากชาวบ้านและจากสังคมที่มีความหลากหลายในพื้นที่นั้นพื้นที่ภาค โรงเรียนในชนบทจำนวนมาก กลายเป็นโรงเรียนขนาดจิ๋วที่จะถูกยุบ ด้วยเหตุผลที่น่ารับฟัง คือเด็กไม่ค่อยได้เรียน ครูไม่ค่อยได้สอน เพราะ โรงเรียนมุ่งสนองนโยบายเจ้านายจากเบื้องบน ชาวบ้านที่พอมีกาลังเงิน จึงย้ายลูกหลานเข้าไปเรียนในเมือง สังคมไทยในวิถีปกครองแบบอำนาจนิยมศูนย์กลางผลิตได้เพียง “...โรงเรียนไม่เรียนรู้” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 116) ที่มุ่งเน้นอยู่กับการสร้างภาพ สร้างกระแส อำพรางด้วยการประกันคุณภาพการศึกษา “สิกในร้าง สร้างภาพสร้างกระแส” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 117) จึงผลิตได้เพียงคนที่เชื่อและเชื่อง พร้อมทำตามคำสั่ง ผลผลิตอันดัดดานและฉาบฉวยสะท้อนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเดินทางไปทัศนศึกษา เป็นไปในทางท่องเที่ยว เพื่อปริมาณมิใช่คุณภาพ “เงาเงาเจ้าท้าวชะโงกมกผกผ่าน แค่ทั้งก้านไม้ขีดติดไฟไหม จากกกองเล็กกกองน้อยค่อย ลามโลม ตระโหมอดีตฆ่าอนาคต” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 138) วิถีอันฉาบฉวยที่คุ้นชินอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน จึงมีอาจพบความหมายที่แท้จริงได้ เมื่อมีเชื่อในตัวตน ก็หวังอาศัยอำนาจจากผู้อื่น “มีรู้จักตัวเองวังเวงใจ ขณะเร่งรู้ใครในโลกกว้าง มีภาคภูมิในกลุ่มชนต้นเนื้อย่าง ยกอ้างใครอื่นอยู่ยั้งคะนึ่ง” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 150) ภาพรวมของผลผลิตทางการศึกษาของสังคมไทยจึงอยู่ในสภาวะอับจนทางปัญญา

บทกวีเรื่อง “กบฏ” ใน **ต่างต้องการความหมายของพื้นที่** ศิวกานท์ได้แสดงจุดยืนอย่างมั่นคงที่จะ ปฏิเสธต่อวิถีการศึกษาที่หลงผิด ตื่นเขิน เอาปริญญาเป็นตัวตั้ง แต่ขาดความรู้ ความคิด ที่จะนำพาผู้เรียนไปสู่ ความตกต่ำทางจิตวิญญาณ “ข้าพเจ้าปฏิเสธการศึกษา ที่เชื่อว่าปริญญาติดฝาผนัง ไม่รู้โลกโลกที่ขึ้นอย่างจริงจัง เป็นกบทั้งในทะเลและหม้อแกง ปกครองง่ายสอนง่ายเสียนักหนา เชื่อครูเชื่อตำราไปทุกแห่ง เป็นผู้ตาม ไม่กระดิกไม่พลิกแพลง เช่นนี้...ข้าพเจ้าแย้ง-ไม่ยอมรับ” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2555: 75)

3. การศึกษากับการเดินทางสู่อิสระ

บทกวีอันเป็นดอกผลจากการฝึกฝนจนตกผลึก เห็นเด่นชัดในการนำเสนอสารเชิงปรัชญาที่ลึกล้ำ สงบ สง่า งดงาม และมีคุณค่าประดับปัญญาในการอ่าน ได้แก่ บทกวี 4 เล่มล่าสุด ที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2556 - 2563 เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อศิวกานท์ใช้นามปากกา *สมกร* การสื่อสารผ่านบทกวีมุ่งเน้นการเดินทางเพื่อสำรวจ ตัวตน ทั้งภายนอกภายในเป็นส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณาว่าเสียงในทัศนะดังกล่าวพบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวโยงถึง การศึกษาอยู่เสมอ เป็นต้นว่า ควรเป็นการศึกษาที่ผู้เรียนมีโอกาสค้นพบความหมายและความต้องการของตน เปิดกว้างให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถาม ผู้เรียนมีอิสระที่จะคิด หรือเลือก หรือค้นพบทางที่เหมาะสมของตน ศิวกานท์เลือกใช้คำที่มีนัยถึงการเดินทางอย่างหลากหลาย เช่น จาริก มรรคา ลายแทง เส้นทาง ฝ่าเท้า รอยเท้า ก้าวเดิน สำรอง ก้าวไกล สัจจร ฯลฯ การสื่อความหมายอิสระใช้คำว่า นก บิน โบกบิน แดกแถว ปลดปล่อย

ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ศิวกานท์เห็นว่า การศึกษาที่จะเป็นอิสระของใครสักคน ผู้นั้นต้องมีความมุ่งมั่นและจริงจังอย่างมาก ทั้งนี้เพราะการศึกษาไทยอยู่ในกับดักที่ยากจะหลุดออกไปได้ คำต่าง ๆ ที่ใช้สื่อถึงกับดักนี้ เช่น ครอบงำ ผูกตรึง โอบต้อน โข้ตรวน ปุ่มปม ตีกรอบ ปิดหู ปิดตา ฯลฯ

พ.ศ. 2556 หนังสือบทกวี **เมฆาจาริก** ของศิวกานท์ ปทุมสูติ ได้เข้ารอบรางวัลซีไรต์ถึงรอบสุดท้าย แก่นสาระสำคัญของเรื่อง คือ การเดินทาง (จาริก) ในความหมายที่เปิดกว้าง หมายถึง การแสวงหาทางบรรลุถึง ความดี ความงาม ความจริง ที่สอนโดยมิสอนและบอกโดยมิบอก ทั้งความหมายตามภาพที่ปรากฏและความหมายเชิงซ้อนอันเชื่อมโยงกับปัญหาภาวะ ซึ่งต้องเรียนรู้จากการสังเกต พิจารณา และสัมผัสอย่างจริงจังแท้ เช่น บทกวีในตอนที่ 12 “ถามน้ำว่าต้นน้ำมาจากไหน น้ำตกกระเซ็นใสทอรั้งสี ไหลผ่านธารนิทรามิพาที่ เรือย เรือรีรีไปรินริน เด็กเด็กวิ่งแข่งหน้าสู่ผาน้ำ เด็กข้ามล้มคะมำก่ากอนหิน แดดร่ายไม้ร่มรักหม่นดิน แว่วยินคำตอบ อยู่รอบตัว ลมตอบว่าข้ามมาจากสวรรค์ เมื่อตะวันแต่งสร้างโลกต่างชั่ว ในร้อนมีเย็นมามีน้ำกล้ว ระริกไว้ใบไม้ให้ สัญญา ใบไม้ตอบว่าข้ามมาจากแม่ ผู้ปรุงแปรธาตุดินจากหินผา สืบวิญญาณจากเมฆฝนโพ้นภา ดูลิลาใบข้ามมี จาริก แดดตอบว่าตัวข้ามมาจากไฟ แห่งผู้ยอมเผาไหม้กายผลึก มีเรื่องเล่ายาวนานถูกบันทึก ในล้าลึกปริศนา อารยัน นกตอบว่าข้ามมาจากหนอน อาหารแห่งเลือดเนื้อในรังนั้น ภายใต้ปีกกรุณาอนเอนอนันต์ ข้าคือของขวัญ แห่งมาตุคาม ขนนกตอบว่าข้าคือทิพย์ ผู้ยื่นหยิบปรัชญาการฝ่าข้าม ร่วงหล่นจากนกนิรนาม ปรภพลงบังมา เพียงข้ามปี เม็ดทรายตอบว่าข้าไม่ตอบ หากแต่ขอขอบคุณเท้าที่บดขี้ สันติในมรรคาแห่งข้ามนี้ ฤจะลบจากธาตุลีของ รุ่งอรุณ” (ธมกร, 2556: 51-53) หรือตั้งบทกวีที่อาจเป็นตัวแทนความหมายได้ทั้งหมด ที่ว่า “วิหารแห่งกวีวิถีครู ผู้บรรลุถึงรอยเท้าเช้าวันใหม่ ย่อมวางสัมภาระละไว้ เพื่อใครและใครจะใคร่ครวญ” (ธมกร, 2556: 44)

จากบทกวีดังกล่าว หาก “วิหาร” คือ ความนึกคิดและความศรัทธา หรือการจินตนาการถึงสิ่งสูงสุดของครุคนหนึ่ง ที่ใช้ชีวิตกับการเดินทางไกลแสนไกลเพื่อพบและเข้าใจกับความเป็นครูของตนที่แท้จริง มาจากการเดินทางผ่านความผิด-ถูก และการขัดเกลาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เขาย่อมประจักษ์ และเห็นถูกต้องว่า สิ่งที่ควรทำคือ บั่นสลายตัวตนจากการยึดติดครอบงำทั้งปวง เพื่อพบความอิสระและความสงบในบั้นปลาย

พ.ศ. 2559 หนังสือบทกวี **ทางจักรา** ของ ศิวกานท์ ปทุมสูติ ได้เข้ารอบสุดท้ายของรางวัลซีไรต์ แก่นสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้ คือ การขีจักรยานเดินทางสำรวจตัวตนทั้งภายนอกและภายใน เพื่อปลดปล่อยตัวตนสู่จิตวิญญาณอิสระ บุญเสนอ ตริวิเศษ (Triwiset, 2017: 131-146) ได้วิเคราะห์ว่า เป็นบทกวีที่เสนอทางออกไปสู่อิสระ โดยยกบทกวีบางบทมาวิเคราะห์ถึงสิ่งที่เป็นอุปสรรคและครอบงำสังคมไทยอยู่ ได้แก่ ความหลงตนว่า ดีเลิศประเสริฐศรีกว่าชนชาติอื่น ในบทกวีกล่าวถึง “กบ” หลายครั้ง เป็นสัญลักษณ์แทนความไม่รู้หรือรู้น้อยแต่คิดว่ารู้น่ามาก “รู้น่ากลับรู้น้อยในรอยโคตร ลิงโลกกับหางอึ่งยุคสมัย” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 20) ทั้งจงใจเล่นล้อกับสำนวนที่คุ้นเคย เปรียบผู้คนกระแสน้ำที่ยังไม่ตื่นรู้ หรือรู้สึกสำนึกกับสิ่งที่เป็นสาระสำคัญ ศิวกานท์ได้ใช้คำนัยผกผัน (irony) เสียดสีวิถีคนไทยกระแสน้ำหลัก ที่มักหลงลำพองว่าตนดีเลิศแล้ว มิต้องปรับปรุงแก้ไขอันใด พอใจการอยู่ในโลกแคบ ขณะที่ “งู” กล่าวหาญสลัดคราบเดิมทิ้ง “ผมเห็นงูมันกล้าตื่น สลัดคราบของมันข้ามผ่านคืน เขียนหินสาบสาบไม่ลั้งเล” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 27) คล้ายเป็นการกระทบมายัง “กบ” หลายตัวในสังคมไทย ที่ยังคงชื่นชม “กะลา” ว่ายิ่งใหญ่ อย่างไรก็ตาม น้ำเสียงแห่งศิวกานท์ ยังคาดหวังถึงบรรดา “กบ” ทั้งหลาย ที่จะรู้ตระหนักและเปลี่ยนแปลงตนเอง “กบต้องเรียนรู้เลือกเมื่อใช้รู้ รูปลูก

หรือรุ่งผู้คอยเหยื่อ ผู้อ่อนแอสามารถจะหยัดเหยื่อ ก็ต่อเมื่อรู้ว่าการพบเจอ” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 71) เพราะหากไม่พยายามที่จะรู้ อ่าน คิด เรียนรู้ สังเกต ก็มิอาจเห็นความผิดปกติในความคุ้นชินได้ “แต่กินอยู่รู้เห็น มักมิเห็น รอบกังกำลาคើญเห็นคนอื่น ดูจกรงที่มีขังแต่ยังยั้ง ยังรอใครได้ตื่นเป็นดวงตา” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 60)

ศิวกานท์ได้เชื่อมโยงถึงนักคิดนักปราชญ์ระดับโลก อย่างชาลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) และเรอเน เดการ์ต (René Descarte) โดยเจตนาแน่วแน่ที่จะโน้มน้าวให้ผู้คนกระแสหลัก ตระหนักในความคิดมากกว่า ความเชื่อ และพัฒนาตนเองให้แข็งแรงทางปัญญาเพื่อเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคม การเลือกใช้คำ รู้สึก รู้สา ตื่นรู้ เติบโตขึ้น กล้ากล้า หัดยืน เพื่อปลูกปลูกให้ผู้อ่านลุกขึ้นมาประกาศอิสรภาพจากกรงขังมายาคติที่ มองไม่เห็น เป็นตัวของตัวเอง ทรชนงองอาจไม่แอบอิงอำนาจผู้อื่นเป็นของตน

พ.ศ. 2562 ศิวกานท์พิมพ์บทกวี **ด้วยก้าวของเราเอง** โดยใช้นามปากกา *ธมกร* หนังสือได้เข้ารอบสุดท้ายของรางวัลซีไรต์ ทั้งเรื่องมีแก่นสาระสำคัญ คือ การเดินทาง เรียนรู้ ปลดปล่อยพันธนาการที่ยึดเกาะ และสู่อัจฉริยภาพอิสระ

บุญยแสนอ ตริวิเศษ (2562: 143-161) ได้เขียนบทวิจารณ์ในประเด็นของการศึกษาสู่อิสระ ดังนี้ บทกวีเด่นในเล่มที่เสนอทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษา เช่น “สบายดีนะ” ชีชวนให้ผู้อ่านทักถามเพื่อเปิดประตูมิติตรีกับ ผู้คนที่ได้พบบนเส้นทาง เพื่อเปิดทางให้ได้เรียนรู้ โลกเปิดโอกาสสำหรับการเรียนรู้ทุกขณะ บทกวี “อีกวันหนึ่งใน หมู่บ้าน” ได้อ้างถึงนักปราชญ์ระดับโลกอย่างโสกราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle) ผู้ประกาศตัวตนของตนเอง อริสโตเติลเป็นศิษย์ของเพลโต แต่ก็กล้าโต้เถียงอาจารย์ “ผู้กล้าได้กล้าต่างอย่าง สร้างสรรค์ มิเชื่อโลกของแบบจะแคบตัน เชื่อปฏิสัมพันธ์...อาจฝันไว้” (ธมกร, 2562: 147)

ในบทกวียังกล่าวถึงนักปราชญ์สมัยใหม่อย่าง มาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) สตีฟ จ๊อบส์ (Steve Jobs) ต้นแบบของนักศึกษาเรียนรู้ ผู้เคลื่อนไหวโลกพลิกฟ้ามาแล้ว “แต่เราต่างมาเดินเล่นเธอเห็นไหม ‘โสกราตีส’ ให้สงสัยให้เสาะสรร ‘พุทธะ’ ให้ตื่นรู้เฝ้าดูมัน อีกรุ่งภพสัมพันธ์กับวันนี้” (ธมกร, 2562: 149) นักปราชญ์โลกอย่างโสกราตีส บอกให้สงสัยและเสาะหา พระพุทธเจ้าบอกให้ตื่นรู้ พระพุทธเจ้าคือต้นแบบของผู้ตื่นแล้ว แต่ผู้คนส่วนใหญ่ยังหลับไหล

บทกวี “นอกบรรทัด 21” ให้ภาพของนกตัวหนึ่งขยับปีกบินขึ้นนำฝูง ทำให้มนุษย์บางคนเช่น “คุณ” วาบไหวกับสิ่งที่เห็น “ขณะครุ่นนิ่ง...พลันที่นกตัวหนึ่งขยับปีกบินนำหมู่ จังหวะพลิกปีกของมันผกผ่านแสงตะวัน คุณล้มผัสถึงคมปีกตัวตวาดเข้ามาในหัวใจ” (ธมกร, 2562: 189) ขณะที่นกตัวหนึ่งขยับปีกบินนำฝูงแล้ว มนุษย์ ผู้ประเสริฐมีสติปัญญาเกินนกหลายเท่า จะมีรู้สิกรู้สาได้อย่างไร ถึงเวลาที่ต้องโยยบินจากความรักชังคลังศรัทธา สรรเสริญเยินยอเกินอัตราไปสู่อิสราเช่นนก ผู้สมัครใจโยยบิน ย่อมมีโอกาสข้ามพ้นจากฟ้าหนึ่งไปยังอีกฟากฟ้าหนึ่ง ไปจากกรอบความคิดเดิมที่โถมทรุด สู่อิสรภาพใหม่อันพร่างพราย

บทกวี “นอกบรรทัด 23” การตระหนักต่อการเรียนรู้ นำไปสู่ เส้นทาง ระหว่าง ทาง กับ เท้า คือ องค์ประกอบ สำคัญของการก้าวจากการเปลี่ยนผ่านสู่การเปลี่ยนแปลง “เรา” เดินใน “ทาง” และ “ทาง” เดินใน “เรา” “ทางมิได้มีมาก่อนเท้า ขณะเท้ามีน้อยก็มิได้มีมาก่อนทาง กระนั้น ก็มีใช้สาระสำคัญของทางและเท้า เท้าและทางมิได้มีเพื่อเพียงจุดหมายปลายทาง ทางและเท้ามิได้มีเพื่อเพียงก้าวเดิน บางขณะหยุดพักเท้า

ระหว่างทาง บางขณะหยุดพักทางระหว่างเท้า บางขณะเกิดขึ้นในห้วงคิด บางห้วงคิดเกิดขึ้นในรอยเท้านี้กระมัง ที่รวมเราไว้ในการเดินทาง ทางที่ดำเนินอยู่ในเรา” (ธมกร, 2562: 195)

ชีวิตที่ฝึกฝนไม่หยุดหย่อนที่จะพัฒนาตน ย่อมได้รับบำเหน็จรางวัลคือ มีพลังจากภายในวิญญาณที่เข้มแข็ง ด้วยพินในกายที่มีเชื้อเพลิงอัดแน่น ที่พร้อมทุกเมื่อสำหรับไฟที่จุด เช่นนั้นแล้ว การปลดปล่อยตัวตนสู่จิตวิญญาณอิสระ ปลอดภัยจากการครอบงำย่อมนำไปสู่ความสงบสุขในที่สุด อันเป็นปลายทางปรารถนาของทุกชีวิต

4. ทางเลือกการศึกษาเพื่อชีวิตที่มีศานติสุข

บทกวี “ไม่และใช่” ใน *ต่างต้องการความหมายของพื้นที่* ศิวกานท์ได้สะท้อนทัศนะความแตกแยกของสังคมไทยที่แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ต่างฝ่ายต่างสร้างวาทกรรมเพื่อความชอบของฝ่ายตน และพร้อมผลักผู้ที่คิดเห็นต่างให้ไปอยู่อีกฟากฝ่าย ศิวกานท์ได้ยื่นหยัดและชี้ว่า ทางออกเดียวที่จะหลุดพ้นไปจากความขัดแย้งได้คือ ผู้คนในสังคมไทยต้องใช้ “ปัญญา” “ข้าพเจ้าหาทำตามใครไม่ ถ้าเพียงตามกันไปได้ไ้แก่นสาร แค่ ขนบประเพณีมีมานาน จิตวิญญาณไม่ยกระดับไม่เห็นดี ข้าพเจ้าจะมีโทษใครใคร หากเขามีเข้าใจในวิถี ข้าพเจ้าจะเป็นไปเช่นนี้ อย่างมีสันติผลึกมา ข้าพเจ้าอาจยอมพร้อมนึ่งถ้าสิ่งที่กระทำนั้นต่ำค่า ถ้าเสียเหงื่อแล้วยังหลังน้ำตา ก็ไม่รู้จะก้มหน้าไปทำไม” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2555: 78-79)

บทกวีนี้ แม้ดูเหมือนจะทำหายให้ความขัดแย้งกระพือโหม แต่แท้ที่จริง กำลังปลุกผู้คนให้ตื่น และเดินออกจากความขัดแย้ง เนื่องจากความขัดแย้งดังกล่าว ยิ่งจะทำให้สังคมไทยเดินออกจากความสงบสุขและงดงามในพื้นที่ของตนไกลเกินไปแล้ว จึงเรียกร้องให้ทุกฝ่ายต่างมีพื้นที่ให้แกกัน นั่นคือทางเดียวที่นำประเทศสู่สันติ

บางบทกวีในเล่ม *เมฆาจาริก* ศิวกานท์ ใช้นามปากกา *ธมกร* นำเสนอปมปมในใจมนุษย์ ว่าที่แท้แล้วแต่ละคนควรรับฟังเสียงหัวใจของตน คือ ซื่อสัตย์ต่อจิตวิญญาณของตน ร้าวรอนรวดร้าวก็ด้วยจิตของตน และด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง “แม้บางปมที่ผูกมัดมีอาจแก้ ต้องตัดทิ้งจริงแท้ก็ไม่สลาย เชือกชีวิตยังพันต่อได้สบาย ด้วยความหมายใจพิน... นั่นแหละทาง” (ธมกร, 2556: 26) แม้แต่ “สันติ” ที่หมายถึง ความสงบ ก็อยู่ใกล้หัวใจเรามาก ขึ้นอยู่กับว่าเราจะเลือกหรือไม่ “สันติเพียงดอกไม้บนปลายจุมก ที่ปลุกโดยลมหายใจเข้า ผลิบานผ่านลมหายใจเรา ที่หมั่นเฝ้าตามรู้และดูแล” (ธมกร, 2556: 136)

บางบทกวีใน *ทางจักรา* ศิวกานท์ ได้สะท้อนอคติในสังคมไทย ซึ่งแท้ที่จริงคือปัญหาที่เกิดจากกระบวนการศึกษา โดยสะท้อนว่า สิ่งที่พันธนาการสังคมไทยในปัจจุบัน คืออคติ ความขัดแย้งแบ่งฝ่าย ซึ่งไม่มีท่าทีจะประสานรอยปริร้าให้ดีได้ดั้งเดิมเมื่อมีอาจจะไว้วางใจใครได้โดยง่ายอีก สังคมไทยมาถึงจุดที่แตกร้าวจนถึงที่สุดแล้ว ความแตกแยกกลุกลามถึงคนในครอบครัว จึงมีอาจแก้ไขปัญหาดด้วยความคิดเดิม ๆ ศิวกานท์เสนอทางออกว่า สังคมไทยจะออกจากปัญหาที่พันธนาการได้เมื่อมี “ศานติเสรี” กล่าวคือ คนในสังคมไทย ควรเคารพตนเอง ผู้อื่น และสิ่งอื่น ด้วยความสงบปราศจากอคติ หันหน้าเข้าหากัน ลืมอดีตให้หมด และต้องเดินออกจากความขัดแย้งที่มุ่งร้ายทำลายกัน “...บางศานติเสรีมองมิเห็น เคารพตนและสรรพสิ่งสงบเย็น มิเป็นทุกข์โทษประโยชน์แท้ ทอถักจากย่ำมจิตวิญญาณ ทอสานสังคมเย็บบาดแผล ปลุกตื่นตัวละครที่อ่อนแอ ก้าวออกนอกกระแสประทุษร้าย” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 98)

บทกวี “เรา” ใน **ด้วยก้าวของเราเอง** มีเนื้อหามุ่งให้เกิดการพลิกสังคมไปสู่ “อารยชนวน” ซึ่งต้องก้าวข้ามมายาคติและโซ่ตรวนที่ล่ามร้อยไว้ พร้อมอยู่กับโลกบริโภคนิยม เผชิญความทุกข์อย่างกล้าหาญและมีสติ ไม่กลัวที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ “แน่ละ... เราผู้อัจฉริยะมีฉ้อฉล ยุคของเราแบ่งปันสันติชน” (ธมกร, 2562: 232) เพื่อร่วมกันสร้างสังคมที่เชื่อตรงต่อจิตวิญญาณของตน แบ่งปันเพื่อความผาสุก และเป็นสังคมของผู้ตื่นรู้พร้อมเปลี่ยนแปลง แม้ต้องไปจากชีวิตชนบทที่ผูกกลมของบรรพวิถึ กล้า “เลือก” ทางที่จริงแท้เพื่อชีวิตและสังคมของตน “เราจะเป็นสัญลักษณ์ของทางเลือก มิเป็นเชือกตะพายของพันธุมเฝ้า ไกลจากยุคปลุกให้รบทรอยแท้ ใครจะอยากเป็นเรา เขาเลือกเอง” (ธมกร, 2562: 232)

5. สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาที่พบชุดความคิดทางการศึกษาของศิวกานท์ ปทุมสูติ 4 ประเด็น ได้แก่ การศึกษาเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต สำนึกขบถต่อระบบการศึกษา การศึกษากับการเดินทางสู่อิสระ และทางเลือกการศึกษาเพื่อชีวิตที่มีศานติสุข ขออภิปรายโดยแบ่งเป็นข้อ ๆ ต่อไปนี้

การศึกษาเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต แม้ศิวกานท์ จะมีมุมมองทางการศึกษาตรงกันกับสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่มองว่า “การมีชีวิตก็คือการศึกษาอยู่ตลอดเวลา” แต่มุมมองดังกล่าวเป็นเพียงข้อเขียนในเชิงหลักการเท่านั้น การศึกษาของศิวกานท์ที่สะท้อนผ่านงานประพันธ์บทกวี เกี่ยวเกาะมาพร้อมกับประสบการณ์ชีวิตที่เข้มข้น เมื่อศึกษาสืบย้อนถึงประสบการณ์ของศิวกานท์แต่วัยเยาว์ ก็พบคำตอบว่าชีวิตกับการศึกษาของเขามีเคยแยกจากกัน กล่าวคือ เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ 4) ก็เข้าสู่วิทยาลัยที่จังหวัดจันทบุรี ครั้นทำนา ทำไร่ และเลี้ยงควาย เมื่อว่างจากการทำไร่ทำนา ก็ประกอบอาชีพตัดผมพร้อมกับรับจ้างปะยางรถจักรยาน ต่อมา ได้ย้ายที่ประกอบอาชีพช่างตัดผมเลี้ยงชีพไปยังที่ต่าง ๆ ทั้งในต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับงานประพันธ์เริ่มขึ้นเมื่อมีความรู้ประถมศึกษาปีที่ 4 โดยเริ่มแต่งเพลงลูกทุ่งเล่นกับเพื่อน ๆ เชียร์รางวัลในโอกาสต่าง ๆ และเริ่มฝึกแต่งกาพย์กลอนในช่วงใช้ชีวิตเร่ร่อนขณะเป็นช่างตัดผม จากที่ไม่มีความรู้เรื่องฉันทลักษณ์ ก็ได้ฝึกฝนเรียนรู้จนชำนาญ สิ่งสำคัญที่กำหนดฉันทลักษณ์ให้ศิวกานท์เป็นผู้ไม่ทิ้งวิถีชนบท คือทำนองกลอนเพลงพื้นบ้านที่ติดตัวมาแต่เดิม ชีวิตที่เกาะเกี่ยวกับวิถีชีวิตของบิดามารดา และวิถีชาวบ้านชนบทที่ดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาตนเอง ทำให้วิถีชีวิตของศิวกานท์มีตกอยู่ในวงล้อมของระบบการศึกษากระแสหลัก ที่แยกผู้คนออกจากชีวิตและวิถีชีวิตของชุมชน

สำนึกขบถต่อระบบการศึกษา แม้พุทธศาสนิกชนจะได้เขียนบทกวี “เป็นมนุษย์หรือเป็นคน” เพื่อตักเตือนผู้คนให้เฝ้าระวังต่อพฤติกรรมที่อาจตกต่ำได้โดยง่าย แม้ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ จะได้เขียนคำประพันธ์แห่งอุดมการณ์ขององค์ประกอบสำคัญในการศึกษาคือ “ครู” ที่ต้องดำรงตนเพื่อด้วยความเสียสละมุ่งประโยชน์ต่อผู้อื่นเป็นหลัก “มีดวงมานเพื่อมวลชนใช้ตนเอง” (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2557) แต่ในความเป็นจริง “ครู” ในกระแสหลักมิได้เป็นเช่นนั้น และระบบการศึกษามิได้เอื้อให้ครูมีอุดมการณ์แบบนั้นด้วย มิหนำซ้ำยังเป็นตัวกระตุ้นให้ครูหลงชื่นชมกับเกียรติยศจอมปลอม โดยการเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งอย่างฉ้อฉลและเห็นแก่ตัว

จริงหรือไม่ที่ระบบการศึกษาเป็นสิ่งที่ทำลายการศึกษาเสียเอง เมื่อศึกษาประวัติของศิวกานท์ ก็พบว่าเขามีสำนึกขบถมาแต่วัยเยาว์แล้ว กล่าวคือ ในช่วงชีวิตภายหลังจบการศึกษาภาคบังคับ (ประถมศึกษาปีที่ 4)

ระหว่างที่ยึดอาชีพช่างตัดผมเร่ร่อนแสวงหาไปยังที่ต่าง ๆ เมื่อมีโอกาสก็เปลี่ยนอาชีพไปเป็นเซลล์แมนขายหนังสือ และพนักงานแนะนำสินค้าของบริษัท อย่างไรก็ตาม เมื่อระบบสังคมกำหนดให้ใบประกาศทางการศึกษาเท่านั้น สามารถจะประกอบอาชีพที่สังคมเชื่อและให้คุณค่าได้ ศิวกานท์ประสงค์จะมีชีวิตที่ก้าวหน้าขึ้นเช่นกัน แต่มิได้สยบยอมกับเส้นทางเกียรติดียศตามสังคมกระแสหลัก หากเลือกที่จะเพิ่มคุณวุฒิการศึกษาโดยเลือกเรียนนอกเวลา จนจบการศึกษา ม.ศ.3 เมื่อมีใบเบิกทาง ก็สมัครไปเป็นพนักงานไปรษณีย์ พร้อมกับเรียนภาคค่ำจนจบ ป.กศ. สอบบรรจุเป็นครู สอบได้วุฒิ พ.ม. และศึกษาต่อปริญญาตรีจากวิทยาลัยครู กระทั่งได้ออนย้ายไปเป็นอาจารย์สถาบันราชภัฏ และตัดสินใจเด็ดเดี่ยวลาออกจากราชการในปี 2547 เพื่อประกาศอิสรภาพแก่ตนก่อนเวลาเกษียณอายุราชการถึง 9 ปี ซึ่งบทกวีชื่อ “ชีวิตใหม่ (สัมผัสอิสรภาพเหนือขุนเขา)” ได้บันทึกบรรทัดชีวิตนั้นไว้ (ธมกร, 2549: 120-121) “ค่อยปลดกระดุมคอเสื้อ รับลมได้เหงื่อมาโชยขึ้น แดดเที่ยงโรยตัวอยู่ทั่วพื้น แม่ธรณียืนยื่นดอกไม้บาน เดินออกจากบ้านหลังใหญ่ อันสร้างสมไว้้อครฐาน บ่อเงิน บ่อทองตั้งห้องธาร ส่องเสพสำราญฤดีรมย์ เดินออกจากความรุ่งโรจน์ สู้วันสิ้นโคขคินเพาะบ่ม วางเกียรติยศนิยมชม ปลดปมดินพอกหางสุกร เดินออกจากหฤหรรษ์สรรเสริญ เผชิญนินทาขมค่อน เห็นเป็นเช่นนั้นมิสิ้นคลอน สัมผัสประภัสสรสว่างใจ เดินออกจากเวดบริวาร โอบเอื้อเจือจามิหวั่นไหว สู่ละแวกแปลกปนระคนไป ในหมู่ชนผู้มีรูปร่าง ก้าวแรกรู้สึกสบายเบา นี่ทำไม่หนอเราเฝ้าแบกหาม เหลียวหลังไปดูบ้านทรงงาม เห็นภูเขาละพงหนามนิทรานา”

การศึกษากับการเดินทางสู่อิสระ ใช่หรือไม่ว่า ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอก การศึกษาของไทยกลับทรุดโทรมไร้คุณภาพลงมาเป็นลำดับ เพราะคนไทยติดกับดักวัฒนธรรมสร้างภาพมากกว่าสร้างผลที่ฝังรากลึกมายาวนาน ผลการวิจัยของเสริมศักดิ์ กิตติपालวรรธก์ และ จุมพล หนิมพานิช (2559) เรื่อง วาทกรรมนโยบายประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต พบว่า (1) นโยบายประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่ดำเนินการโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ถูกสร้างขึ้นด้วยกระบวนการสร้างปัญหาเชิงวาทกรรม (2) การบริหารนโยบายดังกล่าวดำเนินการผ่านการใช้อำนาจ ความรู้ และความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของผู้อยู่ในแวดวงของการศึกษา ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้างความชอบธรรม ทำให้วาทกรรมการประกันคุณภาพการศึกษากลายเป็นความจริงของสังคมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ ผ่านเครื่องมือที่เป็นกฎหมาย กฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ (3) ในแง่ของคุณภาพการศึกษา อิทธิพลของวาทกรรมนโยบายประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทำให้นโยบายประกันคุณภาพการศึกษาที่ดำเนินการอยู่ไม่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาในทางบวกอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้าม กลับเพิ่มภาระงานให้แก่อาจารย์ผู้รับผิดชอบ อีกทั้งนักศึกษาที่ไม่มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของการประกันคุณภาพการศึกษาแต่อย่างใด

ในความเป็นนักประพันธ์ หากเอารางวัลเกียรติยศทางการประพันธ์เป็นเครื่องวัด ต้องถือว่าศิวกานท์เป็นกวีที่ประสบความสำเร็จสูง ทั้งบทกวีเฉพาะเรื่องและกวีนิพนธ์รวมเล่ม ได้รับรางวัลวรรณกรรมมากมายหลายรางวัลจากหลากหลายองค์กร ทั้งรางวัลเกียรติยศจากการเป็นครูอาจารย์และผู้ทรงคุณค่าทางสังคมอีกมากมาย

แต่ศิวกานท์เลือกที่จะเดินออกจากเกียรติยศนั้น บางบทกวีใน **ทางจักรา** ศิวกานท์ได้สะท้อนถึง “เกาะดอกไม้” โดยมีนัยถึงสถานที่หนึ่งในบ้าน (บ้านของศิวกานท์) เป็นที่รวมถ้วยรางวัลเกียรติยศต่าง ๆ ของเขา เป็นนัยสื่อสารว่า การติดยึดกับเกียรติยศเหมือนกับการหลงอยู่กับความงามของดอกไม้ที่จะพ้นจากการชีวิตไม่จบสิ้น “ติดเกาะวนเวียนอยู่ท่าไม้ เกาะนี้เกาะไหนก็ไม่ต่าง เกาะเกียรติเกาะภูก็ฟ้าฟาง ย้อนทางออกจากเกาะลี้กว้างไกล” (ศิวกานท์ ปทุมสูติ, 2559: 217) เห็นได้ว่า แม้สังคมกระแสหลัก มุ่งนำเสนอภาพลักษณ์อันดีงามของนโยบายประกันคุณภาพการศึกษา ศิวกานท์มุ่งเสนอวาทกรรมทวนกระแส (Counter Discourse) ที่มีความเห็นเป็นอื่นเกี่ยวกับนโยบายประกันคุณภาพ คือ เป็นไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับกระแสหลัก เพราะเห็นว่าเป็นกับดักที่มีอาจนำพาการศึกษาไปสู่แสงสว่างได้

ทางเลือกการศึกษาเพื่อชีวิตที่มีศานติสุข หากถามว่าในบรรดาผู้สร้างวาทกรรมการศึกษาทั้งหลาย วาทกรรมการศึกษาของศิวกานท์แตกต่างจากวาทกรรมของผู้อื่นอย่างไร ประเด็นนี้ปรากฏชัดเจนว่า ศิวกานท์ได้สร้างวาทกรรม และเป็นผู้ปฏิบัติวาทกรรมนั้นให้เกิดผลจริง กล่าวคือ เมื่อตัดสินใจเดินออกจากกระบวนการศึกษาที่ตนปฏิเสธ นั่นคืออิสระที่ปรารถนา แต่ศิวกานท์ไม่เคยเดินออกจากการศึกษา และไม่เคยเดินออกจากการ “เป็นครู” เพราะเขาเป็นครูด้วยชีวิต ชีวิตของเขาคือการศึกษา เมื่อเห็นว่าการศึกษาในระบบ “ไม่ใช่” เขาจึงสร้างสิ่งที่คิดว่า “ใช่” โดยก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ทุ่งสักอาศรม ที่บ้านเกิด อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จัดกิจกรรมเรียนรู้เชิงจริยปัญญา วัฒนธรรม ธรรมชาติ และการศึกษาเพื่อชีวิตที่ศานติสุข ริเริ่มโครงการโรงเรียนกวีทุ่งสักอาศรม ควบคู่ไปกับโครงการครุฑรักแก้วการอ่าน ผู้สมัครเข้าเรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย โครงการรับนักเรียนเข้าศึกษาเรียนรู้ จนถึงปัจจุบันเป็นรุ่นที่ 14 (และเปิดรับรุ่นที่ 15 ในเดือนธันวาคม 2563) ความคิดอันตกผลึกจากการสร้างวิถีโรงเรียนกวี 14 ปี ศิวกานท์ได้พบแก่นสาระสำคัญของการศึกษาทางเลือก คือ หลักการศึกษาเพื่อชีวิต 4 ประการ ที่ง่ายและตรงต่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง **หลักที่ 1** ผู้เรียนมีศักยภาพในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือเรียนรู้อย่างน้อย 2 ภาษา **หลักที่ 2** ผู้เรียนมีพลังชีวิต มีความสุขในการเรียนรู้ และรักการอ่าน **หลักที่ 3** ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนตามความถนัด เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตอย่างมีจริยปัญญาในการสร้างสรรค์และออกแบบงานอาชีพ **หลักที่ 4** ผู้เรียนมีเป้าหมายชีวิตและสามารถเลือกใช้ชีวิตอย่างมีศานติสุข (โครงการโรงเรียนชีวิต ศานติศรัทธา, 2563)

เมื่อเพ่งมองที่ชื่อหนังสือ จะพบนัยของการสื่อสารของศิวกานท์ ปทุมสูติ อย่างชัดเจน **ข้าวมะรางไฟ** คือวิถีชีวิตชาวบ้านและเป็นวิถีที่ศิวกานท์คลุกคลีศึกษาเรียนรู้ตลอดเวลา **กว่าจะข้ามขุนเขา** หากขุนเขาคืออุปสรรคขวากขวาง ที่คนไทยไม่เรียนรู้ที่จะฝ่าข้าม การศึกษาไทยคงมีตมนอนธการไปตลอดกาล **ต่างต้องการความหมายของพื้นที่** สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่ขัดแย้งแบ่งฝ่าย ไซ้หรือไม่ว่า อกติ คือต้นเหตุของการหมางเมินที่จะให้พื้นที่แก่กัน สันติสุขจึงกลับคืนมาได้ยาก **เมฆาจาริก** เมื่อพบว่าวิถีที่ดำเนินอยู่ถึงทางตัน ผู้ต้องการยกระดับทางจิตวิญญาณ ก็จำต้องจาริกเพื่อแสวงหา ให้บรรลุถึงความดี ความงาม และความจริง **ทางจักรา** การเดินทางโดยจักรยานเคลื่อนไปยังที่ต่าง ๆ สัมผัสผู้คนหลากหลาย ในทางปรัชญานั้น มิเพียงแต่การเดินทางออกไปข้างนอก หากเป็นการเดินทางภายในเพื่อให้เข้าใจตนเองอย่างถ่องแท้ แล้วนำพาล่องชีวิตพ้นพรวดไปจากรอย (จักราชีวิต) **ด้วยก้าวของเราเอง** เมื่อสังคมยังแตกแยกแบ่งข้าง การศึกษากลายเป็นกับดักให้อับจนทางปัญญา ผู้ที่หวังจะข้ามพ้นจึงต้องขบถต่อวิถีที่มีไซ้และมีจริงทั้งหลาย แล้วใช้พลังกำลังที่แข็งแกร่งปลดปล่อย

ตัวตนออกจากพันธนาการที่ยึดเกาะ ผู้การเลือกทางชีวิตที่เป็นอิสระและสันติสุข **ไม้ตะปูและหัวใจ** หาก “ไม้” และ “ตะปู” คือวัสดุที่ประกอบตัวอักษรขึ้นบนกระดาษ ด้วย “หัวใจ” ที่รู้สึกผู้สา ชื่อสัตย์ต่ออารมณ์ตนเอง เพื่อปลุกมโนธรรมของผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในกระบวนการจัดการศึกษาของประเทศ งานประพันธ์ที่เป็นกวีนิพนธ์ตั้งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ถือเป็นวาทกรรมการศึกษาโดยแท้ ที่ศิวกานท์ ปทุมสูติ มุ่งหมายส่งสารแห่งปณิธาน เป็นจักษุญาณของการศึกษาที่ตอบสนองต่อชีวิตและนำสันติสุขสู่สังคม

รายการอ้างอิง

การศึกษาของไทย. 2557. **ข้อวิพากษ์วิจารณ์การศึกษาในปัจจุบัน** (ออนไลน์).

<https://sites.google.com/site/karsuksakhngthiy/>, 10 ตุลาคม 2563.

จันทร์ วรลักษณ์. 2550. **ไม้ตะปูและหัวใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์.

ทุ่งสักอักษรและครูกานท์. 2551. **ประวัติศิวกานท์ ปทุมสูติ** (ออนไลน์).

<http://oknation.nationtv.tv/blog/krugarn>, 22 พฤศจิกายน 2563.

ธมกร. 2549. **กว่าจะข้ามขุนเขา**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์.

_____. 2562. **ด้วยก้าวของเราเอง**. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

_____. **เมฆาจาริก**. กรุงเทพฯ: รูปจันทร์.

นพพร ประชากุล. 2552. **ยกภาษา ย้อนความคิด เล่ม 1: ว่าด้วยวรรณกรรม**. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2545. **คำมีคำ: ว่าด้วยภาษา วัฒนธรรม และอำนาจ**. กรุงเทพฯ: มติชน.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. 2557. **ใครคือครู** (ออนไลน์). www.facebook.com/135170583206861/,

21 พฤศจิกายน 2563.

บุญเสนอ ตริวิเศษ. 2562. “ด้วยก้าวของเราเอง: การเดินทางภายนอกและภายใน เรียนรู้ ปลดปล่อยพันธนาการ

สู่จิตวิญญาณอิสระ” **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์** 14(1): 143-161.

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. 2553. **การศึกษาที่ไม่เรียนรู้** (ออนไลน์). <http://cri2edu.blogspot.com/>,

13 ตุลาคม 2563.

พนิดา อังจันทร์เพ็ญ. 2547. **วิถีแห่งปราชญ์ ฉบับสมบูรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. 2542, 19 สิงหาคม. **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก หน้า 2.

รุ่ง แก้วแดง. 2560. **ดร.รุ่ง ข้าราชการล้มเหลวปฏิรูปการศึกษา** (ออนไลน์).

<https://siamrath.co.th/n/26783>, 11 ตุลาคม 2563.

ศิวกานท์ ปทุมสูติ. 2544. **ข่าวเม่ารางไฟ**. กรุงเทพฯ: ดับเบิลยู.

_____. 2561. “คืนนะภาพ”. **ศิวกานท์ ปทุมสูติ ทุ่งสักอักษร** (ออนไลน์).

www.facebook.com/tungsakasome, 22 พฤศจิกายน 2563.

_____. 2555. **ต่างต้องการความหมายของพื้นที่**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์.

_____. 2559. **ทางจักรา**. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์.

- ศึกษาธิการ, กระทรวง. 2546. **บทอาขยานภาษาไทย ระดับประถมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สมพงษ์ จิตระดับ. 2561. **แฉต้นตอการศึกษาไทยล้าหลัง สร้างพลเมืองเฉื่อยชา เด็กอ่านหนังสือไม่ออก** (ออนไลน์). <https://www.thairath.co.th/news/society/1399092>, 10 ตุลาคม 2563.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. 2555. **วิพากษ์การศึกษาไทย: “ความชั่วร้ายที่จำเป็น” ในแวดวงการศึกษาไทย** (ออนไลน์). www.gotoknow.org/posts/279312, 12 ตุลาคม 2563.
- เสริมศักดิ์ กิตติपालวรรณกิจ และจุมพล หนิมพานิช. 2559. “วาทกรรมนโยบายประกันคุณภาพการศึกษา ระดับอุดมศึกษาของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประกันคุณภาพการศึกษา”. **สักทอง: วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (สทมส.)** 22(1): 98-106.
- Edelman, M. 1977. **Political Language: Words of Succeed and Policies that Fail**. Orlando: Academic Press.
- Fairclough, N. 1995. **Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language**. London: longman.
- Triwiset, B. 2017. Way of Chakra: Travel to view the external world to refine the internal world. **Wiwitwannasan Journal of Language and Culture** 1(3): 131-145. Retrieved from <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/wiwitwannasan/article/view/192719>